

**LAU
REA**

AMMATTIKORKEAKOULU
University of Applied Sciences

L A U R E A U R E A U

LAUREA LONG | 4/2023

Marika Kivistö & Anne Suvitie

**Luovat työtavat vahvistamassa
lapsen osallisuutta sosiaali- ja
terveysalan palveluissa**

Abstrakti

Lasten osallisuutta sosiaali- terveyspalveluissa voidaan lisätä käyttämällä enemmän lapsilähtöisiä ja lapselle ominaisia toimintoja ja toimintamenetelmiä, kuten esimerkiksi leikkiä, satuja tai mielikuvitusta. Leikin, satujen ja tarinoiden sekä erilaisten lelujen ja pelien käyttö antaa lapselle mahdollisuuden osallistua ja sisäistää tapahtuvia asioita. Ammattilaisen persoonalliset ominaisuudet, tietämys ja kiinnostuneisuus luovuutta kohtaan voivat vaikuttaa siihen, miten herkästi käytetään kekseliäisyyttä ja luovia keinoja työssä.

Leikki ja leikin merkitys lapsen kasvulle on monikerroksista ja monitahoista, ja ilmentää lapsen kehityksestä, kokemuksista ja taidoista monenlaisia asioita. Leikki tarjoaa lapselle mahdollisuuden tuoda omat ajatuksensa toisten tietoisuuteen ja se tarkoittaa myös mahdollisuutta oman tahdon ja mielipiteen ilmaisuun. Mielikuvitusleikki on lapselle tapa ja tila ymmärtää ja jäsentää itseään ja ympäröivää maailmaa suhteessa itseytensä.

Luovuutta käytetään terveydenhoidossa ensisijaisesti hoidon mahdollistamiseksi sekä niihin liittyvien pelkojen käsittelyyn. Kulttuurilähetteen ja -reseptien avulla asiakkaita voidaan ohjata luovia menetelmiä sisältävän hyvinvointia edistävän toiminnan pariin.

Sosiaali- ja terveysalalla on suuri tarve näyttöön perustuvalla tiedolla. HYTE-toimintamallien arviointi on uusi palvelu Suomessa, joka tarjoaa arvioitua tietoa hyvinvointia ja terveyttä edistävien toimintamallien vaikuttavuudesta, näytöstä ja sovellettavuudesta käytäntöön. Sairaalaklovnitoimintamalli on juuri käynyt läpi HYTE-arviointiprosessin. Arvioinnin perusteella sairaalaklovni tukee perheiden osallisuutta ja mahdollistaa hoitokokemuksen muodostumista paremmaksi hierarkkisessa sairaalamaailmassa ja sen prosesseissa. Merkittävää on, että pitkiä sairaalassa oloja voidaan helpottaa klovnitoiminnalla ja lapsipotilaille tuotetaan iloa heitä kuormittavassa tilanteessa.

Asiasanat: Luovat menetelmät, lasten hoitotyö, lapsilähtöisyys, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, kulttuuriresepti

Luovat työtavat vahvistamassa lapsen osallisuutta sosiaali- ja terveysalan palveluissa

Taide on ihmisyyden perusta. Ennen kuin lapset puhuvat, he leikkivät. Ennen kuin he kirjoittavat, he maalaavat. Seisoamaan opittuaan he tanssivat. Minkälaista on sosiaali- ja terveysalan ammattilaisen luovuutta hyödyntävä työote?

Leikin, satujen ja tarinoiden sekä pehmolelujen käyttö antaa lapselle mahdollisuuden osallistua ja sisäistää kuulemansa paremmin (Kahelin 2012). Luovuutta hyödynnetään esimerkiksi lapsipotilaiden motivoimisessa ja sitouttamisessa hoitotyöhön pelkoa tai kielteisyyttä vähentäen. Luovalla toiminnalla pyritään saamaan lasten ajatuksia hoitoon tai hoitajiin liittyen positiivisemmiksi (Lindqvist 2019). Käytännön esimerkkinä tästä on nallesairaala, jossa terveydenhoitaja menee päiväkotikäynnille. Lapset tuovat vastaanotolle omat pehmolelut ja terveydenhoitajan kanssa yhdessä tarkastetaan pehmolelujen vointi. Kuunnellaan yhdessä keuhkot, annetaan ehkä rokotus tai hoidetaan haavaa. Mitä pienen potilaan saattaja kertookaan lelua vaivaavan?

Lasten osallisuutta suun terveydenhuollossa voidaan lisätä käyttämällä enemmän lapsilähtöisiä toimintamenetelmiä ja lasten rikasta mielikuvitusta esimerkiksi satujen tai mielikuvitushahmojen avulla. Negatiivisten hammaspeikkojen sijaan voidaan luoda terveyttä edistäviä mielikuvitushahmoja (Takatalo, Axelin & Niela-Vilén 2016).

Lapsilähtöinen sairaalaklovnin toimintamalli pohjaa osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja kohtaamisen arvoihin. Lakiin kirjattu kulttuurin ja taiteen mahdollistaminen kaikkien saataville toteutuu hyvin tässä. Sairaalaklovnin tukee perheiden osallisuutta ja mahdollistaa hoitokokemuksen muodostumista paremmaksi hierarkkisessa sairaalamaailmassa ja sen prosesseissa. Merkittävää on, että pitkiä sairaalassa oloja voidaan helpottaa klovnitoiminnalla ja lapsipotilaille tuotetaan iloa heitä kuormittavassa tilanteessa. Menetelmä on jo varsin vakiintunut, mutta sen kustannusvaikuttavuutta on ollut vaikeaa todistaa – koska lapsen ilon, helpotuksen, rentoutumisen voi kyllä todeta, mutta sen hinnoittelu on vaikeaa.

Sosiaali- ja terveysalalla on suuri tarve näyttöön perustuvalla tiedolla. Päättäjät, asiantuntijat ja ammattilaiset tarvitsevat tietoa vaikuttavista hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimintamalleista. Kansalaisilla on myös tarve saada tietoa toimivista ja vaikuttavista käytänteistä hyvinvointinsa ja terveytensä edistämiseksi. Kun systemaattinen arviointi puuttuu, toimintamalleja otetaan usein käyttöön ilman näyttöön perustuvaa tietoa vaikuttavuudesta. Sairaalaklovnitoimintamalli on juuri käynyt läpi HYTE-arviointiprosessin (Laine ym. 2023). HYTE-toimintamallien arviointi on uusi palvelu Suomessa, joka tarjoaa arvioitua tietoa hyvinvointia ja terveyttä edistävien toimintamallien vaikuttavuudesta, näytöstä ja sovellettavuudesta käytäntöön. Menetelmänä on avoin vertaisarviointi, joka on toimintamalleja kehittävä. HYTE-toimintamallien arviointi tukee päätöksentekoa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä ja resurssien optimaalisessa kohdentamisessa. (THL 2023.)

LEIKIN MERKITYS LAPSILÄHTÖISESSÄ TYÖSSÄ

Leikillä on itseisarvo, joka pakenee määrittelemistä. Leikkiin liitetään kuitenkin asioita kuten luovuus, ilo, vapaaehtoisuus, yhdessä oleminen ja virtaavuus (Hänninen 2003). Aikuinen voi järjestää tilanteita ja tilaa leikille, jossa nämä leikin ehdot täyttyvät. Hauskalta näyttävä lapsen leikkiminen on tärkeä ja vakavasti otettava lapsen oppimisen ja kehityksen mahdollistava tila, mutta ennen kaikkea maailmasuhdettaan rakentavan lapsen itselleen tasapainoa elämään tuova tapahtuma ja tila. Leikkiin voidaan liittää myös muita tavoitteita, kuten kielen oppiminen tai erilaisten vuorovaikutustaitojen oppiminen. (Tamis-LeMonda ym. 2004.) Leikki ja leikin merkitys ymmärretään niin tärkeäksi, että se on kirjattu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Sopimuksen 31 artiklassa korostetaan lapsen oikeutta lepoon, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaa-ajan osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin (Lapsen oikeuksien sopimus 1989).

Jokaisen lapsen leikki on omanlaistaan ja se ilmentää lapsen kehityksestä, kokemuksista ja taidoista monenlaisia asioita. Esimerkiksi puheterapeutti voi saada arvokasta tietoa leikkimällä lapsen kanssa arviointi- ja kuntoutustilanteessa. Lastenpsykiatriin arvio toteutetaan alle kouluikäisten lasten parissa havainnoinnin, leikin ja vuorovaikutuksen keinoin (Sourander & Ahonen 2021). Perhetyöntekijä voi leikkimällä tai leikkiä havainnoinnilla saada tietoa lapsen kokemusmaailmasta, jota lapsi heijastaa leikkiinsä.

Leikki on varhaiskasvatuksessa keskeinen työtapana. Leikin havainnointi lisää varhaiskasvatuksen ammattilaisten ymmärrystä lapsen ajattelusta, kiinnostuksen kohteista, tunteista ja kokemuksista. Laadukkaana varhaiskasvatuksen toteutuksen kulmakivenä on pedagoginen dokumentointi, joka ohjaa tavoitteellisen ja suunnitelmallisen lasten leikin kehittämisen tukemista joko leikin ulkopuolelta tai olemalla mukana leikissä. Leikkiä voidaan tukea leikkiympäristöjä kehittämällä tai pedagogisilla ratkaisuilla. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä, ammattitaitoa ja sensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022.)

Lasten omista kokemuksista rakentuva mielikuvitusleikki tarjoaa tilan asioiden ihmettelylle ja tutkimiselle. Mielikuvitusleikki voi saada mitä mielenkiintoisimpia muotoja luovuuden ja vapaaehtoisuuden ilmapiirissä. Mielikuvitusleikki on lapselle tila ymmärtää ja jäsentää itseään ja ympäröivää maailmaa suhteessa itseysteensä. (Ahn & Filipenko 2007.) Leikki toimii lapselle emotionaalisen turvapaikkana ja parhaimmillaan se mahdollistaa hyväksyvän läsnäolon kokemukset. Leikki tarjoaa lapselle mahdollisuuden tuoda omat ajatuksensa toisten tietoisuuteen ja se tarkoittaa myös mahdollisuutta oman tahdon ja mielipiteen ilmaisuun. Itseilmaisun kehittämisen lisäksi leikki mahdollistaa vuorovaikutustaitojen kehittymisen lisäksi kokemuksen itsestä toimijana (Siltamäki 2019). Leikkien lapsi voi pienessä vireystilassa etsiä ja siirtää turvallisesti omia rajoja ja oppia sietämään yllätyksellisyyttä. Näitä taitoja kutsumme resilienssiksi.

LUOVUUDEN KIELEN HYÖDYNTÄMIEN SOSIAALI- JA TERVEYSALANTYÖSSÄ

Luovuutta voidaan hyödyntää monipuolisesti lasten kanssa työskennellessä (Kahelin, 2012; Keskinen, Kaunonen & Aho, 2017; Lindqvist, 2019; Sandbäck, Forsell, Nyholm & Koskinen, 2019) Luovuus on laaja käsite, jolle ei ole täysin yksiselitteistä määritelmää. Uusikylä (2012) mukaan luovuuden tutkijat ovat määritelleet luovuutta eri näkökulmista ja hieman eri tavoilla. Yhtenevää tulkinnoissa on, että luovuus on aina kykyä tuottaa uutta. Luovuuden tarkastelun kannalta oleellisia tekijöitä ovat tuotos, luomisen prosessi ja luovaa toimintaa toteuttava persoona. Toiminta on luovaa, mikäli sillä saavutetaan keksijöilleen uusia elementtejä sisältävä ratkaisu. Luova tuotos voi liittyä lähes mihin vain, esimerkiksi uuteen toimintatapaan, käytännön ongelman ratkaisuun tai taiteen eri muotoihin tai aatteisiin. (Uusikylä 2012, 57, 59.)

Luovuutta on hyödynnetty hoitotyön mahdollistamiseksi hoitotoimenpiteisiin suostuttelussa sekä niihin liittyvien pelkojen käsittelyyn kielikuvien tai tarinoiden avulla. Asioita selittäen, leluja apuna käyttäen tai kutsuamalla lasta osallistumaan mukaan tekemiseen mahdollisuuksien mukaan. (Lindqvist 2019.)

Luovuutta käytetään ensisijaisesti hoidon mahdollistamiseksi (Lindqvist 2019). Luovilla keinoilla, luovalla kielellä, kuten musiikin hyödyntämisellä ja musiikkipajan käyttämisellä on saatu myös lisättyä syöpää sairastavien lasten toiminnallisuutta, lisättyä psyykkistä hyvinvointia ja tuotua esille heidän persoonaansa. Musiikin ja musiikkipajatoiminnan hyödyntämistä voidaan kehittää ja ottaa käyttöön muissakin ympäristöissä. (Pelkonen, Vaajoki, Wouters, Kaakinen & Pölkki 2018.)

Lapsille ja vanhemmille tarjotut taidelaatikat ja niiden käyttö lisäsivät katsekontaktia sekä auttoivat rakentamaan positiivista kiintymyssuhdetta (Pelkonen ym. 2018). Koronapandemian aikana terveydenhuollon palveluiden toimintatapoja kehitettiin monien lähitoimintojen mentyä kiinni. Esimerkiksi suunniteltujen taideterapiatapaamisten peruunnuttua taideterapeutti tuotti taidelaatikoita, jotka toimitettiin imeväisikäisten perheille kotiin. Laatikot sisälsivät tarvikkeet erilaisiin toimintoihin sekä tietoa siitä, miksi tällaiset toiminnot ovat hyödyllisiä (Pelkonen ym. 2018).

Känkäsen tutkimuksen (2013) mukaan taidetta voi hyödyntää sosiaali- ja terveydenhuollossa eri yhteyksissä, mistä kulloinkin löytyy vastaanottavuutta, kokeilunhalua ja ammattitaitoa. Useat katsauksessa esitetyt luovat menetelmät, kuten luova kirjoittaminen, runojen hyödyntäminen, erilaiset taidelaatikat tai musiikki voisivat olla sovellettavissa terveydenhoitajan työssä. Kulttuurilähetteen avulla asiakkaita voi ohjata luovia menetelmiä sisältävän hyvinvointia edistävän toiminnan pariin.

Kulttuurireseptillä vahvistetaan taiteen ja kulttuuriin asemaa terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä sekä syrjäytymisen ehkäisyssä. Yksinäisyydestä, lievista mielenterveysongelmista ja kroonisista kivuista kärsiviä voidaan ohjata kulttuurireseptillä ryhmämuotoiseen taide- ja kulttuuritoimintaan. Kulttuurireseptin vaikutta-

vuudesta on saatu hyviä kokemuksia Ruotsissa, Tanskassa ja Iso-Britanniassa. Sen on todettu muun muassa vähentäneen lääkärikäyntejä (Jensen, Stickleby, Torrissen & Stigmar 2017). Kulttuurihyvinvoinnin huomioimista on suunniteltu osaksi hyvinvointialueiden kokonaisuutta (Rosendahl & Kuitu 2022). Tämä voi olla olennaista luovuuden hyödyntämisen kehittämisen ja toimintoihin juurruttamisen kannalta.

Tampereella on vuonna 2017 toteutettu Kulttuurilähete-toimintamallin kokeilu. Kulttuurilähete on moniammatillisesti toteutettu taidelähtöinen työväline sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilökunnan käyttöön. Lähetteen käyttöä varten määritellyt kriteerit ovat varhaisen vuorovaikutuksen haasteet, vanhemman yksinäisyys, vauva-arjen ilottomuus, vanhempien parisuhdeongelmat tai ero sekä haasteet vauvan koordinaatiokyvyn kehittämisessä. Terveystoimintajien palautteen perusteella kulttuuriläheteellä pystyttiin helpottamaan eri taustoista tulevien perheiden pääsyä vuorovaikutusta tukeviin kulttuuripalveluihin hyvinvoinnin edistämiseksi.

Gillam (2018) ja Känkänen (2013) tuovat esille, että on tärkeää myös erottaa, mitä sosiaali- ja terveysalan ammattilainen voi itse hyödyntää ja mihin tarvitaan terapeuttista osaamista ja koulutusta. Toisaalta ammattilaisen persoonalliset ominaisuudet, tietämys ja kiinnostuneisuus luovuutta kohtaan voivat vaikuttaa siihen, miten herkästi käytetään kekseliäisyyttä ja luovia keinoja työssä.

Sosiaalialan koulutus sisältää luovien menetelmien käyttöä työvälineinä. Pitäisikö koulutusta tarjota luovuuden hyödyntämiseksi erilaisiin hoitotyön ja terveydenhoitotyön toimintaympäristöihin lisää? Terveystoimintajat pystyisivät monipuolisesti hyödyntämään luovuutta ja luovia menetelmiä omassa työssään tai ohjaamaan asiakkaan luovia menetelmiä sisältäviin palveluihin.

Lähteet

- Auvinen, E. & Sarvela, K. 2020.** Yhteinen kieli: Traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen. Helsinki: Basam Books Oy.
- Gillam, T. 2018.** Enhancing public mental health and wellbeing through creative arts participation. *Journal of Public Mental Health* 17(4), 148-156.
- Hänninen, R. 2001.** Leikki. Ilmiö ja käsite. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jensen, A., Stickley, T., Torrissen, W. & Stigmar, K. 2017.** Arts on prescription in Scandinavia: A review of current practice and future possibilities. *Perspectives in Public Health* 137 (5).
- Kahelin, L. 2012.** Kohtaamistaide-ryhmä lastensuojelutyössä. *Interdisciplinary Studies Journal* 2 (1), 75-84. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201904306941>
- Keskinen, N., Kaunonen, M. & Aho, A-L. 2017.** Lapsen kuoleman kokeneiden läheisten surusta kertominen runojen avulla. *Hoitotiede* 29 (3), 219-230.
- Laine, N., Jagt, K., Ahokoivu, H., Järvelä, H., Myllymäki, K., Palmu, S. & Savela, K. 2023.** Sairaalaklovnitoimintaa lapsipotilaille. HYTE-toimintamalli: 1/2023. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023022728801>
- Lindqvist, M. 2019.** Sairaanhoidtajien kokemuksia luovuudesta hoitotyössä - Haastattelututkimus. Pro Gradu. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto, Terveystieteiden tiedekunta. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20191086>
- Pelkonen, T., Vaajoki, A. Wouters, H., Kaakinen, P. & Pölkki, P. 2018.** Syöpää sairastavien lasten musiikillisia kokemuksia sairaalahoidossa. *Hoitotiede* 30 (2), 155-165.
- Rosendahl, M. & Kuitu, P. 2022.** Ajankohtaista järjestöyhteistyössä - Järjestöavustukset, yhteistyö ja kulttuurihyvinvointi. Kolumni. Sote-uudistus. Viitattu 22.1.2023. <https://soteuudistus.fi/-/ajankohtaista-jarjestoyhteistyossa-jarjestoavustukset-yhteistyö-ja-kulttuurihyvinvointi>
- Sandbäck, K., Forsell, J., Nyholm, L. & Koskinen, C. 2019.** Caring in Creative Writing--A Case Study. *International Journal for Human Caring* 23 (1), 91-100.
- Sourander, A. & Aronen, E. 2021.** Lastenpsykiatria. *Duodecim*.
- Takatalo, M., Axelin, A. & Niela-Vilén, H-K. 2016.** Esikouluikäisten lasten käsityksiä suun terveydestä - tutkimusmenetelmänä sadutus. *Tutkiva Hoitotyö* 14 (4), 12- 20.
- Tamis-LeMonda, C., Shannon, J., Cabrera, N. & Lamb, M. 2004.** Fathers and mothers at play with their 2- and 3-years olds: Contributions to language and cognitive development. *Child Development* 75, 1806-1820.
- THL 2023.** HYTE-toimintamallien arviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 25.5.2023. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/tieto-ja-toimintamallit/hyte-toimintamallien-arviointi>
- Uusikylä, K. 2012.** Luovuus kuuluu kaikille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022.** Viitattu 18.4.2023. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf

**Copyright® tekijät ja
Laurea-ammattikorkeakoulu 2023
CC BY-SA 4.0, pl. kannen kuva**

Kannen kuva: L N on Unsplash

Tekijät:

Marika Kivistö

Artenomi, SosionomiYAMK, AmO, Sosiaalialan lehtori

Anne Suvitie

TtM, Th,Sh, Terveystieteiden lehtori